

INOVOVANÝ RÁMCOVÝ VZDELÁVACÍ PROGRAM RÓMSKEHO JAZYKA

JAZYKOVÁ ÚROVEŇ B1
(vyššie stredné vzdelávanie)

Spolufinancované z
programu Európskej únie
Erasmus+

Bratislava 2019

Zostavovatelia:

Mgr. Eva Gašparová, PhDr. Jozef Facuna, PhD.

Odborní konzultanti:

Mgr. Ingrid Lukáčová, Ing. Mgr. Gabriela Radičová,
Mgr. Iveta Bartošová

Jazyková korektúra textu v slovenskom jazyku:

Mgr. Božena Mizerová

Grafické spracovanie:

Mgr. art. Barbora Kopnická, ArtD.

Materiál je intelektuálnym výstupom projektu „Inováciou didaktiky rómskeho jazyka k inkluzívnemu vzdelávaniu žiakov zo znevýhodneného prostredia“, ktorý bol financovaný Európskou úniou v rámci programu Erasmus+.

Hlavný koordinátor projektu:

Štátny pedagogický ústav, Bratislava, Slovensko

Partneri projektu:

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Seminár romistiky,
Katedra stredoeurópskych štúdií, Praha, Česká republika
Nansenovo centrum pre mier a dialóg, Lillehammer, Nórsko

Podpora Európskej komisie, na výrobu tejto publikácie nepredstavuje súhlas s obsahom, ktorý odráža len názory autorov, a Komisia nemôže byť zodpovedná za prípadné použitie informácií, ktoré sú v nej obsiahnuté.

Obsah

ÚVOD	4
I CHARAKTERISTIKA PREDMETU	4
II CIELE PREDMETU	4
III VŠEOBECNÉ KOMPETENCIE	5
IV KOMUNIKAČNÉ A JAZYKOVÉ KOMPETENCIE ...	5
1 Jazykové kompetencie	5
2 Sociolingválne kompetencie	6
3 Pragmatické kompetencie	6
4 Interkultúrne komunikatívne kompetencie	6
V OBSAHOVÝ ŠTANDARD	7
VI VÝKONOVÝ ŠTANDARD	8
1 Počúvanie s porozumením	9
2 Čítanie s porozumením	10
3 Ústny prejav – monológ	10
4 Ústny prejav – dialóg	11
5 Písomný prejav	12
VII VYBRANÁ ODPORÚČANÁ LEXIKA	
A KOMUNIKAČNÉ KOMPETENCIE	12
1 Lexika	12
2 Gramatika a slovné druhy	23
3 Syntax	25
4 Výslovnosť (Ortoepia)	25
5 Pravopis (Ortografia)	26
VIII UČEBNÉ ZDROJE	26
ZÁVER	28

ÚVOD

Inovovaný rámcový vzdelávací program z rómskeho jazyka (ďalej len IRVP z rómskeho jazyka), úroveň B1 (vyššie stredné vzdelávanie), zahŕňa výkonový a obsahový štandard, ktorý je východiskom pre tvorbu školského vzdelávacieho programu pre príslušný vyučovací predmet a daný stupeň vzdelávania. Výkonový štandard predstavuje ucelený systém všeobecne formulovaných kognitívne odstupňovaných výkonov. Tieto výkony môže učiteľ bližšie špecifikovať, konkretizovať a rozvíjať v podobe ďalších učebných cieľov, učebných úloh, otázok, či testových položiek s prihliadnutím na aktuálne kognitívne schopnosti žiakov. K vymedzeným výkonom sa priraduje obsahový štandard, v ktorom je učivo štruktúrované podľa jednotlivých tematických celkov. Zároveň obsahuje odporúčané časti, ktoré dotvárajú výstižnú predstavu o používaní a ovládaní jazyka na úrovni B1.

IRVP z rómskeho jazyka, úroveň B1 stanovuje základné cieľové požiadavky. Tieto požiadavky sú formulované ako kompetencie, v ktorých sú obsiahnuté vedomosti, zručnosti, postoje a hodnoty v kontexte vymedzeného obsahu vzdelávania. Je koncipovaný tak, aby učiteľ nepredkladal žiakom len hotové poznatky, ale vytváral im primerané podmienky na aktívne osvojovanie vedomostí.

Dokument je vypracovaný v súlade s medzinárodnými odporúčaniami Rady Európy a Rámcovým vzdelávacím programom rómskeho jazyka, ktorý bol vypracovaný v spolupráci s Európskym fórom Rómov a kočovníkov (CFR, 2008). Stanovený učebný obsah môže učiteľ tvorivo modifikovať v rámci školského vzdelávacieho programu podľa jednotlivých ročníkov.

I Charakteristika predmetu

Vyučovanie predmetu rómsky jazyk zabezpečuje žiakom strednej školy produktívne i receptívne osvojenie si príslušného jazyka na úrovni B1, ktorá im umožňuje ďalej sa v ňom zdokonaľovať, využívať ho na svoj odborný i všeobecno kultúrny rozvoj a úspešne sa zapájať do spoločenského a verejného života. Vyučovanie rómskeho jazyka v stredných školách prispieva:

- a) k osvojeniu si jazykových a kultúrnych kompetencií na požadovanej úrovni;
- b) k zdokonaleniu konverzačných zručností v rómskom jazyku;
- c) k prehĺbeniu si slovnej zásoby.

Obsahový a výkonový štandard rómskeho jazyka, úroveň B1 – vyššie stredné vzdelávanie, je založený na kľúčových spôsobilostiach, ktoré zahŕňujú komplex vedomostí a znalostí, spôsobilostí a hodnotových postojov umožňujúcich jednotlivcovi poznávať, účinne konať, hodnotiť, dorozumievať sa a porozumieť si, začleniť sa do spoločenských vzťahov a osobnostne sa rozvíjať.

II Ciele predmetu

Cieľom obsahového a výkonového štandardu rómskeho jazyka na úrovni B1 – vyššie stredné vzdelávanie – je stanoviť rámcové požiadavky na jazykové kompetencie žiakov stredných škôl (jazyková úroveň B1, B2) v súlade s medzinárodnými odporúčaniami Rady Európy pre vyučovanie a učenie sa cudzích jazykov a Rámcovým vzdelávacím programom rómskeho jazyka vypracovaný v spolupráci s Európskym fórom Rómov a kočovníkov. (CFR, 2008, k dispozícii na webovej stránke www.coe.int/lang).

Pri formulácii cieľov vyučovacieho predmetu sa zdôrazňuje činnostne zameraný prístup - na splnenie komunikačných úloh sa žiaci musia zapájať do komunikačných činností a ovládať komunikačné stratégie.

Cieľom vyučovacieho predmetu rómsky jazyk je umožniť žiakom:

- efektívne používať všeobecné kompetencie, ktoré nie sú charakteristické pre jazyk, ale sú nevyhnutné pre rôzne činnosti, vrátane jazykových činností;
- využívať komunikačné jazykové kompetencie tak, aby sa komunikačný zámer realizoval vymedzeným spôsobom;

- v receptívnych jazykových činnostiach a stratégiách (počúvanie s porozumením, čítanie s porozumením) spracovať hovorený alebo napísaný text ako poslucháč alebo čitateľ;
- v produktívnych a interaktívnych jazykových činnostiach a stratégiách (ústny prejav, písomný prejav) vytvoriť ústny alebo písomný text;
- používať hovorené a písané texty v komunikačných situáciách na konkrétne funkčné ciele.

III Všeobecné kompetencie

„Kompetencie sú súhrnom vedomostí, zručností a vlastností, ktoré umožňujú jednotlivcovi konať“ (SERR, 2013, s. 12, 103). Podstatou vzdelávania v rómskom jazyku je, aby žiaci:

- dokázali riešiť každodenné životné situácie;
- dokázali si vymieňať informácie a nápady s mladými ľuďmi a dospelými, ktorí hovoria daným jazykom a sprostredkujú im svoje myšlienky a pocity;
- dokázali kriticky myslieť teda, aby boli schopní nachádzať a vyberať informácie využívaním rozmanitých zručností a kritického prístupu;
- dokázali tvorivo myslieť teda, aby boli schopní nachádzať nové spôsoby spájania faktov v procese riešenia problémov;
- dokázali analyzovať fakty a problémy v súvislosti s potrebami iných a spoločnosti ako celku.

Všeobecné kompetencie sú tie, ktoré nie sú charakteristické pre jazyk, ale ktoré sú nevyhnutné pre rôzne činnosti, vrátane rečových zručností. (SERR, 2013, s. 12). V rámci všeobecných kompetencií žiak získa aj **odborné znalosti v oblasti sociálnej – sociálna exklúzia a inklúzia, dôležitosť celoživotného vzdelávania sa, v oblasti všeobecnej biológie - stavba ľudského organizmu, vplyv životného prostredia na človeka, v oblasti zdravotvedy – starostlivosť o zdravie, prevencia voči infekčným chorobám, dodržiavanie hygieny, zdravé stravovanie.**

Žiak na úrovni B1 má osvojené všeobecné kompetencie na úrovni A2 a ďalej si ich rozvíja tak, že dokáže:

- cielene získať nové vedomosti a zručnosti;
- opakovať si osvojené vedomosti a dopĺňať si ich;
- pochopiť zámer zadanej úlohy;
- aktívne a často využívať doteraz osvojený jazyk;
- dopĺňať si vedomosti a rozvíjať rečové zručnosti, prepájať ich s poznaným, systematizovať ich a využívať pre svoj ďalší rozvoj a reálny život;

- kriticky hodnotiť svoj pokrok, prijímať spätnú väzbu a uvedomovať si možnosti svojho rozvoja;
- využívať dostupné materiály pri samostatnom štúdiu a pod.;
- byť otvorený kultúrnej a etnickej rôznorodosti;
- rozprávať o súčasnom živote Rómov v segregovaných rómskych komunitách a pomenovať príčiny;
- pomenovať možnosti zlepšenia súčasného stavu Rómov v segregovaných rómskych komunitách (vzdelanie, kvalifikovanosť, práca, bývanie, ...);
- rozprávať o stavbe ľudského organizmu, príčinách chorôb, ktoré sa v segregovaných rómskych komunitách aj v súčasnosti vyskytujú (žltacka, infekčné ochorenia kože, ...);
- rozprávať o prevencii voči infekčným, ale aj bežným chorobám (dodržiavanie hygieny – umývanie rúk, tela, lekárske prehliadky, pravidelné očkovanie detí, zdravé stravovanie ...).

IV Komunikačné a jazykové kompetencie

Komunikačné jazykové kompetencie sú tie, ktoré umožňujú žiakovi používať konkrétne jazykové prostriedky v komunikácii. Komunikačné kompetencie zahŕňajú nasledovné zložky:

- jazykové kompetencie;
- sociolingválne kompetencie;
- pragmatické kompetencie;
- interkultúrne komunikatívne kompetencie.

1 Jazykové kompetencie

Žiak na úrovni B1 má osvojené jazykové kompetencie na úrovni A2 a ďalej si ich rozvíja tak, že dokáže používať:

- slovnú zásobu vrátane frazeológie v rozsahu štandardných komunikačných situácií a tematických okruhov (lexikálna kompetencia);
- morfológické tvary a syntaktické modely (gramatická kompetencia);
- slovotvorbu a funkcie gramatických javov (sémantická kompetencia);
- zvukové a grafické prostriedky jazyka (fonologická kompetencia: ortoepická a ortografická).

Žiak dokáže:

- dohovoriť a vyjadrovať sa s použitím dostatočnej slovnnej zásoby na vymedzené témy;
- ovládať jazyk v dostatočnom rozsahu na to, aby mohol opísať nepredvídateľné situácie;
- komunikovať primerane správne v známych kontextoch;
- pomerne správne používať repertoár často používaných gramatických prostriedkov a vetných štruktúr v ľahko predvídateľných situáciách;
- vytvoriť súvislý text, ktorý je všeobecne zrozumiteľný;
- využívať pravopis, interpunkciu a logické členenie textu;
- opísať nepredvídateľné situácie, vysvetliť hlavné body;
- vyjadrovať myšlienky, ktoré sa týkajú abstraktných a kultúrnych tém;
- všeobecne dobre ovládať gramatiku;
- dostatočne plynulo vytvoriť jednoduché rozprávanie alebo opis;
- dostatočne presne vyjadriť hlavné body myšlienky alebo problému;
- zrozumiteľne vyjadriť podstatu myšlienky.

2 Sociolingválne kompetencie

Žiak na úrovni B1 má osvojené sociolingválne kompetencie na úrovni A2 a ďalej si ich rozvíja tak, že dokáže:

- správne reagovať v rôznych bežných spoločenských komunikačných situáciách;
- pri vyjadrovaní používať širokú škálu jazykových funkcií akými sú napríklad: výmena informácií, žiadosť, jednoduché vyjadrenie vlastných názorov a postojov, pozvanie, ospravedlnenie atď.;
- poznať bežné frazeologické spojenia, príslovia a porekadlá;
- poznať rozdiely medzi formálnym a neformálnym prejavom;
- udržiavať a rozvíjať základnú spoločenskú konverzáciu prostredníctvom jednoduchších bežných výrazov;
- slovne sa vyrovnávať s krátkymi spoločenskými výmenami a využívať na to každodenné zdvorilostné formy pozdravov a oslovení.

3 Pragmatické kompetencie

Žiak na úrovni B1 má osvojené pragmatické kompetencie na úrovni A2 a ďalej si ich rozvíja tak, že dokáže:

- začať, udržať a ukončiť jednoduchý osobný priamy rozhovor týkajúci sa bežných tém alebo osobných záujmov;
- zasiahnúť do diskusie na známu tému, pričom používa vhodné slovné spojenia, aby sa ujal slova v súlade s komunikačnými zvyklosťami rómskej spoločnosti;
- hlbšie ako na úrovni A2 používať konvenčné komunikačné štýly adekvátne komunikačnej situácii.

4 Interkultúrne komunikatívne kompetencie

Žiak na úrovni B1 má osvojené interkultúrne komunikatívne kompetencie na úrovni A2 a ďalej si ich rozvíja a upevňuje tak, že dokáže:

- komunikovať s predstaviteľmi iných kultúr a rozvíjať tak ich interkultúrne kompetencie;
- komunikovať s príslušníkmi iných sociokultúrnych skupín a celkovo zlepšovať vzťahy medzi majoritou a minoritami;
- využívať empatie pri poznávaní situácie ľudí z iných kultúr;
- rozumieť situáciám ľudí žijúcich v ťažkých životných podmienkach a spoznať príčiny týchto situácií;
- vytvárať si vlastný názor najmä na základe vlastných skúseností s cudzincami;
- byť solidárni s ľuďmi žijúcimi v iných podmienkach;
- rešpektovať aj odlišné názory a pohľady na okolitý svet;
- prijať zodpovednosť za seba v prostredí, v ktorom žije.

V Obsahový štandard

IRVP rómskeho jazyka uvádza základné tematické okruhy, ku ktorým boli pričlenené podtémy bližšie špecifikujúce tematické okruhy. Naplnenie tematických okruhov konkrétnou slovnou zásobou, prípadne formulácia podtém, je špecifické pre každý jazyk. Nižšia úroveň vždy tvorí základ pre navššenie lexiky na vyššej úrovni. Uvedené tematické okruhy a slovná zásoba sú odporúčané, nie povinné.

Učiteľ sám rozhoduje o rozsahu slovnej zásoby pri jednotlivých tematických okruhoch, ako aj o pracovnom tempe na hodinách rómskeho jazyka. Poradie jednotlivých tematických okruhov a ich podtém nie je záväzné. Jednotlivé okruhy sa môžu spájať a prelínať.

Tematické okruhy

Ja a moja rodina

- Členovia rodiny a základné príbuzenské vzťahy
- Opis a charakteristika osoby
- Základné osobné údaje (vek, stav, adresa)
- Vonkajšie charakterové vlastnosti
- Zamestnanie, povolanie, záľuby, rodinné zvyky a oslavy
- Všetdné dni a sviatky v rodinnom kruhu
- Návšteva hostí, styky s priateľmi vrátane písomného styku

Domov a bývanie

- Bývanie vo veľkých mestách, v malých mestách a na vidieku
- Bývanie v dome a byte - zariadenie bytu
- Naše životné prostredie
- Mesto (miesto), v ktorom žijeme
- Orientácia v meste, hlavné budovy, najznámejšie kultúrno-historické pamiatky
- Nakupovanie a služby
- Kultúrny život v našom meste
- Moje spoločenstvo - život v meste a na dedine v rómskej komunite
- Významné rómske osobnosti v mojej komunite

Práca a zamestnanie

- Tradičné rómske remeslá a súčasné povolania Rómov
- Remeslá, povolania členov mojej rodiny
- Najbežnejšie druhy zamestnania povolaní, funkcií a činností
- Študijný odbor a jeho problematika
- Predstava o budúcom pracovisku a povolání

Voľný čas a jeho organizácia

- Umelecké činnosti, ktorým sa Rómovia venovali v minulosti a v súčasnosti
- Možnosti trávenia voľného času (prázdniny, dovolenky)
- Šport, čítanie, divadlo a film
- Vlastné obľúbené či neobľúbené činnosti
- Organizácia práce a účelné využívanie voľného času
- Denný a týždenný osobný program

Príroda

- Čas, počasie a jeho predpovede
- Dni, mesiace, ročné obdobia
- Názvy svetových strán a základné zemepisné termíny
- Opis prírody a prírodných krás
- Najbežnejšie názvy rastlín a zvierat
- Rastliny a zvieratá významné v rómskej tradícii alebo živote
- Poverby súvisiace s vtákmi alebo inými zvieratami
- Zvieratá v rómskych rozprávkach a príbehoch
- Zvieratá, ktoré boli súčasťou života a činností Rómov
- Turistika, vzťah k prírode a jej ochrana

Cestovanie

- Tradičné a moderné spôsoby kočovania/cestovania Rómov
- Dopravné prostriedky, ich výhody a nevýhody
- Správanie sa v dopravných situáciách
- Miesta, ktoré radi navštevujeme
- Miesta, ktoré by sme chceli navštíviť
- Cestovanie do zahraničia a formality s ním spojené
- Skúsenosti s cestovaním, zážitky

Obliekanie

- Odievanie Rómov v minulosti a v súčasnosti
- Základné časti odevu a ich nákup
- Vhodné oblečenie na rôzne príležitosti
- Vkus v obliekaní a súčasná móda

Starostlivosť o zdravie

- Základné časti ľudského tela
- Najčastejšie choroby, úrazy a zdravotné ťažkosti
- Liečenie Rómov v minulosti
- Správna životospráva, výživa
- Stravovanie (reštaurácie, jedálne a pod.)
- Názvy najbežnejších jedál, nápojov a potravín
- Telesná a duševná hygiena
- Význam športu a pobytu v prírode pre zdravie

Umenie, veda a technika

- Obľúbená hudba, výtvarné umenie, architektúra
- Najvýznamnejší predstavitelia umenia, vedy a techniky
- Vymoženosti vedy a techniky v každodennom živote s dôrazom na zvolený odbor štúdia

Vzdelávanie

- Naša škola, vyučovacie predmety, moji spolužiaci
- Školský systém v Slovenskej republike a jeho porovnanie so školským systémom v krajinách Európskej únie
- Štúdium rómskeho jazyka a jeho uplatnenie v zvolenom odbore
- Možnosti a problematika vzdelávania v zvolenom odbore
- Rómske médiá

Rómčina ako literárny jazyk

- Milena Hübschmannová, život a dielo (rómske príslovia, hádanky, príbehy)
- Elena Lacková, život a dielo (Rómske rozprávky/Romane paramisa, dvojjazyčná kniha)
- Tera Fabianová, život a dielo (ukážky z diel „Sar me phiravas andre škola“, Le Romeskero suno, Čavargoš, Eržika, Ačhilom Romňi, So džalas o Miškas sune, Gilutne - Av manca čhajori, Račate avľom, E bacht ke mande avel)
- Ilona Ferková, život a dielo (Mosarďa peske o dživipen anglo love, Pal o duj phrala, Sikhľard'i buči – somnakuňi buči, Čačikaňi paramisi, Sar ačhľa o suboris Amare neni, Šukar Vilijana, Denašľom kheral, O našado čhavo aviľa pale, Moštovno dad, abo nalači daj?, Muľa anglo romipen, Trastune benga)
- Margita Reiznerová, život a dielo (Kaľi, Kale ruži, Romano gendalos, Suno)
- Dezider Banga, život a dielo (Čierny vlas, Verše z vrbiny)
- Vlado Oláh, život a dielo (Khamori lulud'i, Le khamereske čhava)
- Ján Horváth, život a dielo (O verdan le grajenca džan, Tumenge)
- Arnošt Rusenko, život a dielo (Trin pheňa)
- Gejza Demeter, život a dielo (O mule maškar amende)
- Emil Cina, život a dielo (básne pre deti z pozostalosti, Školara)

VI Výkonový štandard

Žiak na jazykovej úrovni B1 je schopný udržať rozhovor a to v rôznych kontextoch. Žiak na tejto úrovni je schopný sledovať hlavné body diskusie pod podmienkou, že prejav je zreteľne artikulovaný. Žiak vie vyjadriť alebo pýtať sa na osobné názory v neformálnej diskusii s priateľmi, flexibilne využívať širokú škálu jednoduchého jazyka na vyjadrenie čo najväčšej časti toho, čo chce povedať, udržiavať konverzáciu alebo zúčastňovať sa na diskusii. Žiak vie nadväzovať bez prípravy rozhovor o známych témach, sťažovať sa, iniciatívne sa prejaviť na pohovoroch/pri konzultáciách (napr. nadniesť nový predmet rozhovoru).

Žiak pri počúvaní na jazykovej úrovni B1 je schopný porozumieť hlavným bodom zrozumiteľného prejavu, ktorý sa výrazne nelíši dialektom od vyučovanej štandardizovanej formy jazyka a zaoberajúcej sa témami, s ktorými sa žiak denne stretáva.

Pri čítaní rozumie textom opisujúcim situácie a udalosti v jazyku s vysokou frekvenciou známych slov, je schopný tiež pochopiť city a želania vyjadrené v osobných listoch.

V ústnej interakcii sa sebavedome zapája bez prípravy do rozhovoru, pod podmienkou, že témy rozhovoru dobre pozná, sú pre neho osobne zaujímavé alebo dôležité. Vie tiež zvládnuť väčšinu situácií, ktoré môžu nastať pri interakcii s rodeným hovoriacim.

Pri ústnom prejave vie jednoduchým spôsobom spájať jednotlivé frázy a porozprávať príbeh alebo prezentovať opis, stručne vysvetlíť svoje názory a plány. Je schopný napísať súvislý text na známe alebo pre neho zaujímavé témy. Vie napísať osobný list, v ktorom opíše svoje zážitky a dojmy.

Pri spontánnom používaní jazyka disponuje žiak na jazykovej úrovni B1 dostatočnými vyjadrovacími prostriedkami a slovnou zásobou, ktorá mu umožní uskutočňovať každodenné rutinné transakcie a komunikovať o známych situáciách a témach. S primeranou presnosťou používa repertoár frekventovane používaných bežných výrazov a vzorov, vie spájať série samostatných prvkov do súvislých viet.

1 **Počúvanie s porozumením – výkonový štandard**

Žiak na jazykovej úrovni B1 má rozvinuté zručnosti na úrovni A2 a ďalej si ich zdokonaľuje.

Žiak na jazykovej úrovni B1 dokáže:

- porozumieť hlavným myšlienkam podaným štandardným jazykom na známe témy, s ktorými sa pravidelne stretáva v práci, škole, vo voľnom čase atď. vrátane krátkych rozprávání;
- všeobecne sledovať hlavné myšlienky dlhšej diskusie, ktorú sleduje za predpokladu, že reč je jasne artikulovaná a v dialektoch blízkych vyučovaniu štandardu;
- porozumieť textu ako celku, téme a hlavnej myšlienke;
- pochopiť, čo v typickom a známom kontexte hovoria dospelí a rovesníci, bez toho aby potreboval/a časté opakovanie alebo výrazné sprievodné gestá;
- porozumieť špecifickým informáciám a zachytiť logickú štruktúru textu, rozlíšiť podstatné informácie od nepodstatných;
- porozumieť podrobným orientačným pokynom, pokynom v škole, doma, atď.;
- pochopiť príbeh alebo krátke rozprávanie o každodennom živote Rómov v minulosti a v súčasnosti;
- rozumieť a identifikovať rozdiely medzi spôsobom života Rómov a príslušníkov iných národností v súčasnosti;
- porozumieť textu o súčasnom živote Rómov v segregovaných rómskych komunitách a pomenovať príčiny;
- porozumieť textu o stavbe ľudského organizmu, príčinách chorôb, ktoré sa v segregovaných rómskych komunitách aj v súčasnosti vyskytujú (žltáčka, infekčné ochorenia kože, ...);
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o výhodách a nevýhodách bývania na dedine a v meste;
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o možnostiach nakupovania a službách;
- rozumieť hlavným bodom rozprávania o miestne alebo regionálne významnej rómskej osobnosti;
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o možnostiach a význame vzdelávania sa;
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o školskom systéme v Slovenskej republike a jeho porovnanie so školským systémom v krajinách Európskej únie;
- porozumieť takmer celému zvukovému alebo vizuálnemu záznamu rozprávania o práci Rómov (v minulosti alebo v súčasnosti);
- pochopiť hlavné body opisu sviatkov a osláv, ktoré slávia rómske ale aj iné spoločnosti;
- porozumieť rozprávaniu, príbehom o tradíciách spojených s úctivosťou a pohostinnosťou doma;
- porozumieť hlavným bodom príbehu/rozprávky, ktorá obsahuje zmienky o význame úctivosti a dobrého správania;
- porozumieť hlavným bodom živého alebo vysielaného rozprávania opisujúceho cestovanie/cestu;
- porozumieť hlavným bodom rozprávania o mobilite dnešných Rómov;
- porozumieť textu o cestovaní do zahraničia a formalitách s ním spojených;
- porozumieť textu o jedlách, nápojoch, potravinách, správnej životospráve, výžive;
- porozumieť textu o odievaní Rómov v minulosti a v súčasnosti;
- porozumieť hlavným bodom rozhovoru alebo diskusie obsahujúcej mnoho slov súvisiacich s časom, zmenami počasia alebo ročného obdobia;
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o najčastejších chorobách, úrazoch, zdravotných ťažkostiach a ich prevencii;
- porozumieť hlavným bodom textu o vymoženostiach vedy a techniky v každodennom živote;
- porozumieť hlavným bodom príbehu alebo rozprávania, ktorý obsahuje zmienky o vzťahu Rómov k prírode a zvieratám;
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o význame ochrany prírody a životného prostredia;
- porozumieť textu, ktorý obsahuje zmienky o význame športu a pobytu v prírode pre zdravie;
- porozumieť textom, ktoré sa zrozumiteľne zaoberajú súvislosťou medzi presvedčením a vierou, prípadne poverami Rómov.

(upravené CFR, 2008, s. 30-93)

2 Čítanie s porozumením – výkonový štandard

Žiak na jazykovej úrovni B1 má rozvinuté zručnosti na úrovni A2 a ďalej si ich zdokonaľuje.

Žiak na jazykovej úrovni B1 dokáže:

- prečítať a porozumieť textom o rodine a výzvach, ktorým čelia národnostné skupiny;
- čítať príbehy o živote detí v rôznych rómskych skupinách, v minulosti a v súčasnosti, a o tom, čo sa u nich doma robí;
- rozumieť hlavným bodom krátkeho textu o rómskom živote alebo činnostiach, napr. novinovému článku, v ktorom sa používa známa slovná zásoba s vysokou frekvenciou;
- prečítať a pochopiť rozmanité texty o výhodách a nevýhodách bývania na dedine a v meste;
- prečítať a pochopiť rozmanité texty o nakupovaní a službách;
- prečítať a pochopiť rozmanité texty o rôznych remeslách a povolaniach (príbehy, internetové texty, historické opisy atď.);
- prečítať a porozumieť textom o významných osobnostiach rómskeho pôvodu;
- prečítať a pochopiť hlavné body textu opisujúceho sviatok alebo oslavu typickú pre rómsku rodinu alebo život spoločenstva;
- prečítať príbehy detí, ktoré zažili počas návštevy školy tlak zapríčinený ich odlišnosťou;
- získať informácie z jednoduchších textov o školskom systéme v Slovenskej republike a jeho porovnanie so školským systémom v krajinách Európskej únie;
- pochopiť hlavné body príbehu, rozprávania alebo historického textu o cestách Rómov;
- prečítať a porozumieť hlavným bodom rozprávania o mobilite dnešných Rómov;
- získať informácie z jednoduchších textov o cestovaní do zahraničia a formalitách s ním spojené;
- prečítať a porozumieť textom o jedlách, nápojoch, potravinách, správnej životospráve, výžive;
- prečítať a rozumieť textom o odievaní Rómov v minulosti a v súčasnosti;
- získať informácie z jednoduchších textov o najčastejších chorobách, úrazoch, zdravotných ťažkostiach a ich prevencii;
- získať informácie z jednoduchších textov o význame športu a pobytu v prírode pre zdravie;
- získať informácie z jednoduchších textov o vymoženostiach vedy a techniky v každodennom živote;

- prečítať príbeh alebo iný písomný text, v ktorom zohráva významnú úlohu rómske vnímanie ročných období alebo počasia;
- prečítať a porozumieť hlavným bodom textu (napr. rozprávky), v ktorom významnú úlohu zohráva príroda;
- získať informácie z jednoduchších textov o potrebe ochrany prírody a životného prostredia;
- prečítať a rozumieť textom o činnostiach Rómov ako sú súťaž v boxe, umelecká činnosť (napr. spev, divadlo, hudba, cirkus atď.) pod podmienkou, že sa s neznámymi slovami vopred zoznámia. (upravené CFR, 2008, s. 30 - 93)

3 Ústny prejav – monológ – výkonový štandard

Žiak na jazykovej úrovni B1 má rozvinuté zručnosti na úrovni A2 a ďalej si ich zdokonaľuje.

Žiak na jazykovej úrovni B1 dokáže:

- krátko porozprávať o svojom domove a dôležitých pravidlách a činnostiach rodiny;
- porozprávať o bežnom dni jeho/jej spoločenstva a stručne vysvetliť neznáme body;
- krátko porozprávať o jedlách u nich doma;
- krátko porozprávať o správnej životospráve a výžive;
- porozprávať o súčasnom živote Rómov v segregovaných rómskych komunitách a pomenovať príčiny;
- porozprávať o príčinách chorôb, ktoré sa v segregovaných rómskych komunitách aj v súčasnosti vyskytujú (žltacka, infekčné ochorenia kože, ...);
- porozprávať o výhodách a nevýhodách bývania v meste a na dedine;
- porozprávať o možnostiach nakupovania;
- krátko porozprávať o tradičných rómskych remeslách a súčasných povolaniach Rómov;
- porozprávať o najbežnejších druhoch zamestnania, povolání, funkcií a činností;
- jednoducho spájať vety a stručne porozprávať o známej alebo slávnej osobnosti rómskej národnosti;
- porozprávať o zvykoch a tradíciách v jeho/jej rodine;
- opísať výnimočnú udalosť alebo oslavu u seba doma (napr. náboženský sviatok, narodenie dieťaťa atď.);
- povedať príbeh súvisiaci s konkrétnou udalosťou, oslavou alebo spomienkovou slávnosťou;

- porozprávať o tom, ako sa liečili Rómovia v minulosti;
- krátko porozprávať o súčasných chorobách a prevencii;
- porozprávať o svojej škole a vymenovať dôvody prečo by mali deti chodiť do školy;
- porozprávať o školskom systéme v Slovenskej republike;
- porozprávať o svojich skúsenostiach/zážitkoch z cestovania;
- krátko porozprávať o tradičnom a súčasnom oblečení Rómov a o súčasných módných trendoch;
- krátko porozprávať o tom, ako sa u nich doma prijímajú hostia a návštevy;
- rozprávať o nejakej skúsenosti alebo udalosti vhodne použiť opis času, ročného obdobia a počasia;
- krátko porozprávať o význame ochrany prírody a životného prostredia;
- krátko porozprávať o vymoženostiach vedy a techniky v každodennom živote;
- porozprávať o športových disciplínach a o význame športu pre zdravie;
- porozprávať o svojich záľubách a voľnočasových aktivitách.
(upravené CFR, 2008, s. 30 - 93)

4 Ústny prejav – dialóg – výkonový štandard

Žiak na jazykovej úrovni B1 má rozvinuté zručnosti na úrovni A2 a ďalej si ich zdokonaľuje.

Žiak na jazykovej úrovni B1 dokáže:

- zapojiť sa bez prípravy do rozhovoru na známe témy;
- začať, udržať a ukončiť jednoduchý priamy rozhovor na témy, ktoré sú mu známe alebo ktoré ho osobne zaujímajú;
- vyjadriť sa a reagovať na pocity, akými sú prekvapenie, šťastie, smútok, záujem a nezáujem;
- zdvorilo vyjadriť presvedčenie, názor, súhlas a nesúhlas;
- požiadať niekoho, aby vysvetlil alebo spresnil, čo práve povedal;
- zrozumiteľne vyjadriť svoje názory a reakcie, čo sa týka riešenia problémov alebo praktických otázok o tom, kam ísť, čo robiť, ako zorganizovať nejakú udalosť;
- pýtať sa a odpovedať na otázky o širokej škále známych tém (rodina, domov, aktivity rodičov, záujmy, atď.);
- pýtať sa a odpovedať na otázky, ktoré sa týkajú širokej škály známych tém súvisiacich s domovom a činnosťami v rodine;
- diskutovať o stravovaní, jedlách v jeho/jej rodine;
- diskutovať o správnej životospráve a výžive;
- pýtať sa a odpovedať na otázky, ktoré sa týkajú nakupovania a služieb;
- diskutovať o tom, ako sa liečili Rómovia v minulosti, súčasných chorobách a prevencii;
- diskutovať o zážitkoch a skúsenostiach jeho/jej spoločenstva, vyjadriť osobné názory a reakcie;
- pýtať sa a odpovedať na zložitejšie otázky o významných historických aspektoch rôznych rómskych remesiel a povolání;
- pýtať sa a odpovedať na zložitejšie otázky o aktivitách Rómov v súčasnosti;
- diskutovať o tradičných a moderných spôsoboch cestovania Rómov;
- diskutovať o tradičnom a súčasnom odievaní Rómov;
- pýtať sa a odpovedať na zložitejšie otázky o významných ľuďoch rómskej národnosti;
- odpovedať na otázky o tom, čo sa deje počas sviatku alebo oslavy v jeho/jej rodine/spoločenstve;
- pýtať sa a odpovedať na podrobné otázky o živote v škole a o zážitkoch a skúsenostiach zo školy;
- pýtať sa a odpovedať na otázky o aktivitách vo voľnom čase;
- pýtať sa a odpovedať na otázky o vymoženostiach vedy a techniky v každodennom živote;
- pýtať sa a odpovedať na otázky o športových disciplínach, obľúbenom športe, športovcoch a o význame športu pre zdravie;
- pýtať sa a odpovedať na otázky o význame ochrany prírody a životného prostredia.
(upravené CFR, 2008, s. 30 - 93)

5 *Písomný prejav – výkonový štandard*

Žiak na jazykovej úrovni B1 má rozvinuté zručnosti na úrovni A2 a ďalej si ich zdokonaľuje.

Žiak na jazykovej úrovni B1 dokáže:

- napísať hlavné myšlienky alebo informácie z vypočutého alebo prečítaného textu;
- napísať súvislý text (príbeh, rozprávanie, opis) o živote rómskeho spoločenstva a jeho/jej pocitoch a reakciách na udalosti;
- napísať životopis;
- napísať krátky oznam, správu, odkaz, ospravedlnenie;
- napísať jednoduchý súvislý text, v ktorom opíše osobu (priateľa/priateľku, člena rodiny a pod.);
- napísať krátky súkromný list alebo e-mail, v ktorom opíše svoje zážitky a pocity, obľúbenú činnosť;
- napísať jednoduchý, súvislý vekovo primeraný text (list, e-mail atď.), v ktorom opíše svoj rodinný život, denný režim;
- napísať krátky súvislý text, v ktorom opíše miesto, kde býva;
- napísať krátky súvislý text, v ktorom opíše dom, kde býva;
- stručne napísať o živote známej rómskej osobnosti;
- stručne napísať o tom, aké remeslá alebo povolania sa tradične spájajú s jednotlivými rómskymi skupinami;
- napísať krátky text, list alebo e-mail s opisom oslavy alebo udalosti, ktorú zažil/a v rodine alebo spoločenstve;
- napísať krátky text o zvykoch a tradíciách v jeho/jej rodine;
- napísať list, e-mail alebo krátky opis každodenných činností v škole a častí školského života, ktoré považuje za príjemné;
- stručne opísať školský systém v Slovenskej republike;
- napísať krátky text o možnostiach nakupovania;
- opísať cestu, ktorú podnikol/a;
- napísať podrobný recept na jedlo pripravované u nich doma;
- napísať krátky text o potrebe správnej životosprávy a výživy;
- napísať krátky text o liečení Rómov v minulosti;
- napísať krátky text o súčasných chorobách, pocitoch pri chorobe;

- napísať krátky text o odievaní Rómov v minulosti a v súčasnosti;
- opísať, akým spôsobom sa u nich doma alebo v spoločenstve vítajú a hostia návštevy;
- opísať situáciu alebo udalosť v rodine alebo spoločenstve, v ktorých zohrávalo významnú úlohu počasie alebo ročné obdobie (napr. vplyv počasia na cestovanie/kočovanie);
- napísať krátky text o význame ochrany prírody a životného prostredia;
- napísať jednoduchý súvislý opis voľno časovej/športovej/umeleckej činnosti;
- napísať jednoduchý súvislý opis niektorého aspektu rómskeho umenia.
(upravené CFR, 2008, s. 30 - 93)

VII Vybraná odporúčaná lexika a komunikačné kompetencie

Jazyk je prostriedkom myslenia a dorozumievania človeka, a preto je slovná zásoba najpodstatnejšou súčasťou jazyka. Pri vyučovaní rómskeho jazyka je potrebné venovať jej výberu a osvojovaniu si náležitú pozornosť. Slovná zásoba má istú tematickú príslušnosť, ktorá sa vo viacerých komunikačných témach prelína, najmä pri menej špecifickej, všeobecnej lexike.

1 *Lexika*

Žiak si aktívne osvojí približne 1500 lexikálnych jednotiek (t.j. cca 5 lexikálnych jednotiek na jednej vyučovacej hodine) vrátane základnej frazeológie bežného a spoločenského styku a 50 –100 výrazov z odbornej terminológie študovaného odboru. Receptívne si osvojí ďalších približne 300 -500 lexikálnych jednotiek.

Žiak tiež získa základné vedomosti o významovej a štylistickej stránke rómskeho jazyka (viac významovosť slov, zásady spájania slov, základné spôsoby vyjadrovania rôznych sémantických vzťahov, synonymá, antonymá, homonymá a medzinárodne používané slová). Žiak si receptívne osvojí najfrekvencovanejšie produktívne spôsoby tvorenia slov, zoznámi sa s najbežnejšími spôsobmi konverzie.

<p><i>Ja a moja rodina</i></p> <p>Členovia rodiny a základné príbuzenské vzťahy Opis a charakteristika osoby Základné osobné údaje (vek, stav, adresa) Vonkajšie charakterové vlastnosti Zvyky a tradície Rómov (sviatky, oslavy, dôležité životné udalosti – narodenie dieťaťa, svadba, úmrtie) Všetdné dni a sviatky v rodinnom kruhu Návšteva hostí, styky s priateľmi vrátane písomného styku</p>	<p>e familija/famelija, e fajta, o dad, e daj, o phral, e phen, o papus/phuro dad, e baba/phuri daj, e bibi/nena, o kak/bačis, daj-dad, phrala-pheňa, e strično phen, o strično phral, o sastro, e sasuj, e bori, o džamutro, o kirvo, e kirvi,</p> <p>lačhejileskero, godaver, dilino, buřakero, nabuřakero, hamiřno, řiro, řukar, džungalo, parno, kalo, učo, cikno, parnebalengero, kalebalengero, phuro, terno, hino korkoro, hino veraduno, hiři veraduři,</p> <p>romane sikhľipena, ulipnaskero dřives, o bolipen, o boňa, o kirvo, e kirvi, te bolel andre khangeri, o mangavipen, o bijav, e vera, te solacharel, e Karačoňa, o jezulankos, te řukařarel o jezulankos, e Viľija, e Patraďi,</p> <p>te řukařarel o jandre, te merel, o meriben, o mochto, o vartiřagos, o paruřagos, te rovel, o amal/o baratos, te kerel hořřina/mulatřagos, ...</p>
<p><i>Domov a bývanie</i></p> <p>Bývanie vo veľkých mestách, v malých mestách a na vidieku Bývanie v dome a byte - zariadenie bytu Naše životné prostredie Mesto (miesto), v ktorom žijeme Orientácia v meste, hlavné budovy, najznámejšie kultúrno-historické pamiatky Nakupovanie a služby Kultúrny život v našom meste Moje spoločenstvo - život v meste a na dedine v rómskej komunite Významné rómske osobnosti v mojej komunite</p>	<p>o gav, o foros, familijakero kher, blokos/panelakos, te beřel pro gav, te beřel andro foros, kher, soba, e len, romaři komunita, dujesobengero kher, trinesobengero kher, řhavorikaři soba, sovibnaskeri soba, kuchňa (tavibnaskeri soba), beřibnaskeri soba, toaleta, landardři (nandardři), o skamind, o stolkos, o haďos, e televiza, o gaučos, o fotelis, o řifonos, o gendalos, o pokrovcos, o řitro, e duchna (paplonos), e perňica, o taňiris, e řhuri, e roj, e piri, dživipnaskero pařalipen, te cinel, te cinkernel, e bota/řklepa, o botuno kher, o supermarketos, e pořta, o ľil, te bičhavel ľil, e reřtauracija, e řtacija, o parkos, o kinos/moži, o muzejumos, o teatros, e galerija, historikane khera, o bankos, te phundravel o učtos, te chudel o pořiňiben pro učtos, pořiňbaskeri karta, miri komunita, bare romane manuša, ...</p>
<p><i>Práca a zamestnanie</i></p> <p>Tradičné rómske remeslá a súčasné povolania Rómov Remeslá, povolania členov mojej rodiny Najbežnejšie druhy zamestnania povolání, funkcií a činností Študijný odbor a jeho problematika Predstava o budúcom pracovisku a povolání</p>	<p>buřakero than, řirlatune romane buřa, řarťiko buři, řarťas, khuvalo, te khuvel kořara, drotaris, koritaris, ceľľaris, drabarka, te drabarel le vastestar, te drabarel le kartendar, te bařavel, lavutaris, draba, muraris, asistentos andre řkola, komunitno asistentos, sasřipnaskeri phen, sikhľardři, sikhľardo, tavibnaskero/kucharis, buři, pinciris/kelneris, doktorka, doktoris, lavutaris, inžiňeris, e frizerka, e bičhadři, o bičhado, kamadune buřa, ...</p> <p>phari buři, te kerel buři pro kompjuťeris, buřakero than, kamaduři buři, me kamav te kerel buři sar, ...</p>

<p>Voľný čas a jeho organizácia</p> <p>Umelecké činnosti, ktorým sa Rómovia venovali v minulosti a v súčasnosti Možnosti trávenia voľného času (prázdniny, dovolenky) Šport, čítanie, divadlo a film Vlastné obľúbené či neobľúbené činnosti Organizácia práce a účelné využívanie voľného času Denný a týždenný osobný program</p>	<p>voľno vacht/čiro, artikaňi bufi, prazdňini, te dikhel e televiza, te phirel andro kinos/mozi, te genel e gend'i, te phirel ko moros, te kerel o športos, te bavinel fotbalis, te bašavel pre lavuta, te phirel andro teatros, te bavinel bavišagi pro kompjuteris, te šunel moderno bašaviben, mire kamadune buťa, mire nakamadune buťa, miro d'ivesutno programos, miro kurkeskero programos, ...</p>
<p>Príroda</p> <p>Čas, počasie a jeho predpovede Dni, mesiace, ročné obdobia Názvy svetových strán a základné zemepisné termíny Opis prírody a prírodných krás Najbežnejšie názvy rastlín a zvierat Rastliny a zvieratá významné v rómskej tradícii alebo živote Povery súvisiace s vtákmi alebo inými zvieratami Zvieratá v rómskych rozprávkach a príbehoch Zvieratá, ktoré boli súčasťou života a činností Rómov Turistika, vzťah k prírode a jej ochrana</p>	<p>o idejos, del brišind, del jiv, avri tates, avri šil, sitinel o kham, phurdel e balvaj, avri kerades, avri faďinel, džungalo idejos, šukar idejos, del baro brišind, o perumi maren, jaros/jara, ňilaj, jesos, jevend, jarone o kham sitinel, o luluda baron, ňilaje o Roma bešen avri pro lavkici, jevende hin šil, o Roma andro kaštune khera faďinen, jesone phurdel e balvaj, draba/čara, e lulud'i, paňa-veša, te dikhel pro paňa-veša, džviri, kherutne džviri, voľnodživipnaskere džviri, e kachňi, o bašno, o balo/baličo, e papin, o rikono/džukel, o graj, e gurumňi/e guruvňi, o bakro, e bakri, e buzňi, o šošoj, o sap, o ričh (o medved'is), o ľevos, o tigrišis, o ruv, o čiriklo, o draba, miro kamaduno džviro, e daj sovel le čhavoreha dži o bol'ipen, te paťal pro mule, te vartinel le mules, te parunel le mules, o čiriklo demavel andre blaka, avela o meriben, te pokerel varekas, ...</p>
<p>Cestovanie</p> <p>Tradičné a moderné spôsoby cestovania Rómov Dopravné prostriedky, ich výhody a nevýhody Správanie sa v dopravných situáciách Miesta, ktoré radi navštevujeme Miesta, ktoré by sme chceli navštíviť Cestovanie do zahraničia a formality s ním spojené Skúsenosti s cestovaním, zážitky</p>	<p>te dromarel, dromaripen, te dromarel verdanenca, te dromarel andro aver thema, te dromarel andre bufi, te dromarel andre škola/sikhaďi, e štacija, o busos, e mašina, o eroplanos, e motorka, e bicigľa, e šifa, o trolejbusis, o vilaňis, o motoris, e bicigľa, o thana, kaj imar somas, o thana, kaj kamav te džal, o pasos, o kufros, mire predžid'ipena le dromaripnaha, ...</p>
<p>Obliekanie</p> <p>Odievanie Rómov v minulosti a v súčasnosti Základné časti odevu a ich nákup Vhodné oblečenie na rôzne príležitosti Vkus v obliekaní a súčasná móda</p>	<p>d'ind'ard'i rokľa le fodrenca, d'ind'ard'i rokľa skladimen, viraguňi rokľa, viraguňi bluza, khosno, leketa, kaľi cholov, lolo gad, šargo gad, hosune ciracha, ancugos, somnakuno lancos, somnakune čeňa, chabnaskeri sklepa, uravibnaskeri sklepa, zelovoca, maseskeri sklepa, o uraviben, o gad, o teluno gad, e charňi cholov, e d'ind'ard'i cholov, o kamašľi, o viganos/šľaflogos, e rokľa, e bluza, o khosno, o gerekos, o sveteris, o puloveris, e guba, e čapka, o tričkos, jevendutno uraviben, ňilajutno uraviben, uraviben pro bijav, pro parušagos, te uravel pes pal e moda, čhavorikano uraviben, ...</p>

<p>Starostlivosť o zdravie</p> <p>Základné časti ľudského tela Najčastejšie choroby, úrazy a zdravotné ťažkosti Liečenie Rómov v minulosti Správna životospráva, výživa Stravovanie (reštaurácie, jedálne a pod.) Názvy najbežnejších jedál, nápojov a potravín Telesná a duševná hygiena Význam športu a pobytu v prírode pre zdravie</p>	<p>o sasťipen, te bajinel pal o sasťipen, o teštos, o šero, o bal/o bala, o muj, e jakh/o jakha, o nakh, o kan/o kana, o dand/o danda, o vušt/o vušta, e čhib, e men, o kirlo, o jilo, o buke, e d'ombra, o per, o vast/ o vasta, e musi/o musa, e čang/o čanga, o pindro/o pindre, te dukhal, dukhal man o šero/o dand, o per, ... te sasťarel pes, e angina, e chripka, o šargo nasvaľipen, o džungalo nasvaľipen, o gulo nasvaľipen, o tableti/o praški, te sasťarel pes korkoro, te džal ko doktoris, te kidel o tableti/praški, te pijel tato tejos, te paš'ol andro hačos, te saťarel pes le drabenca, te chasňarel la dakero thud te varekas dukhal o kan, e jakh, te perel jakhendar, jagalo paňi, te chal sastes, te chal khere, te chal andre reštauracija, o chaben, o pijiben, te chal, te pijel, o maro, o čhil, o thud, o paňi, e limonada, o jandro, o mas, o aro, o žiros, o lon, e zumin, o kompira/phuvale, o pašvare, o goja, e pherard'i armin, o rantimen mas, o peko mas, o bokeľa, gulo, šutlo, londono, smakos, e paradiča, e paprika, e petruška, e armin, e purum, o repaňis, e phabaj, e ambrol, e čhiľav, e dudum, o narančos, phagerdo/čhingerdo chumer, haluški kompirenca, ciraleha, arminaha, pacale (držki), pišota kompirenca, ciraleha, marikli, goja, balano mas, guruvano mas, kachňakero mas, pašvare, ...</p>
<p>Umenie, veda a technika</p> <p>Obľúbená hudba, výtvarné umenie, architektúra Najvýznamnejší predstavitelia umenia, vedy a techniky Vymoženosti vedy a techniky v každodennom živote s dôrazom na zvolený odbor štúdia</p>	<p>kamaduno bašaviben, čitrariben, artikaňi bufi, džaniben, džanlo manuš, gilošis, romaňi gil'i, romaňi phurikaňi gil'i, romaňi banda, halgatos/halgatovos, lavutaris, romano khel'iben, romano bašaviben, bare romane lavutara, e pračka, e televiza, e ľadnička, o telefonos, o mobilos, o kompjuteris, ...</p>
<p>Vzdelávanie</p> <p>Naša škola, vyučovacie predmety, moji spolužiaci Školský systém v Slovenskej republike a jeho porovnanie so školským systémom v krajinách Európskej únie Štúdium rómskeho jazyka a jeho uplatnenie v zvolenom odbore Možnosti a problematika vzdelávania v zvolenom odbore Rómske médiá</p>	<p>škola/sikhaďi, dakeri škola/sikhaďi, bazutňi škola/sikhaďi, maškarutňi škola/sikhaďi, uči škola/sikhaďi, te sikhľol, sikhľuvibnaskere predmeti, e slovačiko čhib, e romaňi čhib, e angľiciko čhib, e francuziko čhib, e němcciko čhib, e matematika, e bijologija, e geografija, e informatika, e historija, o športos, o gil'aviben, o čitrariben, sikhľuvno, sikhľuvibnaskero sistemas, te sikhľol, te vakereľ, te ginel/te rachinel, te genel, te irinel/te lekhavel, te kresľinel/čitrarel, Romano džaniben, Romano nevo ľil, ...</p>

Vybrané odporúčané komunikačné kompetencie – **monológ**

Krátko porozprávať o svojom domove a dôležitých pravidlách a činnostiach rodiny.

Porozprávať o bežnom dni jeho/jej spoločenstva a stručne vysvetliť neznáme body.

Me bešav pro gav andro familijakero kher. Amen hin baro kher/cikno kheroro. Me bešav andro foros blokoste. Me bešav andre romaňi komunita (osada). E daj tavel. O dad le muršenca kerel buťi pašal o kher. Nekphureder čaj bajinel pal o terneder phrala-pheňa. O čaja sikhľon te tavel, te pratinel, te rajbinel. O murša keren le dadeha kherutne buťa. O dad sikhavel le muršen te bašavel. Adadžives o čaja the o murša sikhľon andro školi, o romane čhave bavinen kompjuteris, genen o gendľa,...

Krátko porozprávať o jedlách u nich doma, krátko porozprávať o správnej životospráve a výžive.

Tosara chav maro čhileha the pijav paše tejos. Miri phen rado pijel thud. E daj tavel duj chabena. O dad rado chal zumin the mas. Miri daj tavel buterval haluški ciraleha, arminaha. E baba tavel lače goja. Miri phen e Margita rado chal pišota. O phral rado chal marikľa. E daj cinkernel ovoca the želeňina, bo len hin but vitamini. Me rado chav phaba the ambrola. La želeňinatar rado chav paradiči the ugorki, ...

Porozprávať o výhodách a nevýhodách bývania v meste a na dedine.

Pro gav hin šukareder paňa-veša, žužeder luftos. No nane adaj nisavo kulturno dživipen, le manušen nane buťi. Andro gav pes savore prindžaras u avka, te pes andre sklepa arakhas, rado jekhetane vakeras pal savoro, so kas hin nevo. Andro foros hin but bare sklepi u sako manuš peske šaj kidel avri, kaj džala te cinkernel. Hin adaj feder šajipena pro kulturno dživipen – kinos, teatros, reštauraciji, muzeuma, galeriji. Andro foros hin the buter šajipena perdal e buťi. No andro foros hin mosardo luftos – o smokos keren but motora the o fabriki, ...

Porozprávať o možnostiach nakupovania.

Andro foros hin but sklepi, bare botune khera, supermarketi. Odoj pre jekh than šaj cinen o manuša savoro, so lenge kempel. Pro gav nane ajci boti, odoj hin ča cikne sklepi. Andre chabnaskeri sklepa cinkeras maro, thud, čhil, aro, ... Andre zelovoca cinkeras phuvale, želeňina the ovoca – paradiči, paprika, ugorki, armin, purum, ... Andre maseskeri sklepa cinkeras balano mas, guruvano mas, kachňakero mas, balevas, kolbasi, ... Andre uravibnaskeri sklepa cinkeras uraviben – gada, cholova, čhavorikano uraviben, ... Andre sklepa la elektronikaha šaj cinas televiza, mobilos, kompjuteris, ...

Krátko porozprávať o tradičných rómskych remeslách a súčasných povolaniach Rómov. Porozprávať o najbežnejších druhoch zamestnania, povolanií, funkcií a činností.

Varekana andro dešušovto šelberš, dži bišto šelberš, o Roma dživenas pal o buťa sar charťa the lavutara. Varesave Roma khuvenas košara, opalki, krenas metli, labarenas cehli, marenas valki, phirenas pal o purane patave, pal o trasta the pal o cipí, phagerenas o bara pro droma, chanenas avri o chaňiga, handľínenas, krenas pal o stavbi, kidenas lon andal o londune chara. O Roma dži akana krenas buťi sar buťakere manuša pro stavbi, andro veša čhingerkernas o kašta u o džuvľa andro bišto šelberš nekbuter pratínenas andro školi vaj andro špitali. Maškar o Roma aľe hin the ajse, so dophirde o maškarutne, vaj uče školi. Hine advokata, doktora, sikhľarde, inžiňera, ...

Porozprávať o zvykoch a tradíciách v jeho/jej rodine.

Khabňi džuvľi na tromal te dikhel andre jag, pro džviri, pro kaľiki, pre muleste, mušinel pes te ľikerel avka, kaj la te avel sasto čhavoro. O bijav pes kerel pal o mangavipen. O meriben del te džanel anglal, hoj avela (o rikono rovel, o čiriklo marel andre blaka). Kana manuš merel, zaučharel pes o gendalos, zaačhavel pes e ora. Andro mochtó thoven le muleske, so sas leskero: e pipa, cigaretľi, caklocis thard'i, sojegaver. Andro vast leske thoven trastune love. Te le mules parunen, bašaven leske o lavutara leskere giľa. Angle Karačoňa o rušade Roma lačhonas avri. Jekh kurko angle Karačoňa žužarenas penge o Roma avri o kher. O Roma paňan pre oda, hoj te avel pre Viľija andro kher cudzo džuvľi, anela lenge andro kher bibacht. The te phivľi džuvľi avel andro kher hin oda bibacht, ...

Porozprávať o tom, ako sa liečili Rómovia v minulosti. Krátko porozprávať o súčasných chorobách a prevencii.

Varekana o Roma na phirenas ko doktoris sar adadžives, vašoda kaj sas igen čore u le doktoriske kampelas but te poťinel. Sasťarenas pen korkore, abo vičinenas la phura romňa, so džanelas te sasťarel le drabenca. O Roma chasňaren la dakero thud te varekas dukhal o kan, e jakh. O Roma paňan, hoj sakone manušeske šaj „perel jakhendar“. Ajse manušeske pes kerel „jagalo paňi“. Adadžives o Roma phiren ko doktoris, sar the aver manuša. Mek the adadžives hin andre romane komuniti infekčno nasvalipen – šargo nasvalipen. Ada nasvalipen hin le nažuže vastendar, ...

Porozprávať o svojej škole a vymenovať dôvody prečo by mali deti chodiť do školy. Porozprávať o školskom systéme v Slovenskej republike.

Me phirav pre maškarutni škola ...
Me sikhľuvav oboris ... Miri špecijalizacija hin ...
Me kamav te kerel bufi sar ...
Kampel te sikhľol, kaj te avas godaver u te chudas feder bufi. Andre dakeri sikhadfi phiren o čhave trine beršendar. Andre bazutni sikhadfi phiren o čhave šove beršendar. Andre bazutni sikhadfi phiren o sikhľuvne deš berš. Savore čhavenge kampel te phirel andre bazutni škola. O sikhľuvne pal e bazutni sikhadfi šaj sikhľon dureder pro maškarutne školi/sikhađa. Pre maškarutni sikhadfi o sikhľuvne keren e maturita u palis šaj džan dureder te sikhľol pre uči sikhadfi, ...

Krátko porozprávať o tradičnom a súčasnom oblečení Rómov a o súčasných módných trendoch.

O Roma varekana likerenas pengere uravibnaskere tradiciji. Romane džuvľa phandenas pašal peste buter kotora pochtana. Nekbuter uravenas o romane džuvľa rokľija, bľuzi, khosne u o romane murša cholova, gada, kalapi. Varesave džuvľa hordinenas rokľi andral žebenca. Romano uraviben likerenas penge o vlachika Roma. Jon rado hordinenas uraviben le viragune the blišťače pochtanendar. O džuvľa hordinenas viragune, d'indarde, rakimen the but fodrengere rokľi. Paš o rokľi urenas o bľuzi ipen ajse pochtanestar. Adadžives pen o Roma uraven sar the aver manuša, ...

Porozprávať o svojich skúsenostiach/zážitkoch z cestovania.

Roma phirenas pro pindre gav gavestar, foros forostar. Akana o Roma dromaren avka, sar the aver manuša: le motorenca, le busoha, la mašinaha, le vilaňiha, le trolejbusoha. Andro aver thema dromaren eroplanoha. Čirla o phirdune Roma, sar phirenas gav gavestar, rači kenas jagori u paše penge bašavenas the gilavenas. Me rado dromarav mašinaha. Elšinovar dromaravas eroplanoha Angľijate ke phen. Sar man šunavas? Daravas, dukhanas man o kana, ...

Krátko porozprávať o tom, ako sa u nich doma prijímajú hostia a návštevy.

Te ke amande vareko avel, e daj thovel pro skamind o chaben the pijiben. Palis savore bešen, vakeren so hin ke lende nevo, sar dživen. Vakeren pal pengere čhave. O Roma den paťiv le manušenge, save aven ke lende chabnaha the pijibnaha, he te hine čore, ...

Rozprávať o nejakej skúsenosti alebo udalosti, vhodne použiť opis času, ročného obdobia a počasia.

Nekphareder beršeskero kotor perdal o Roma andre romaňi osada hin o jevend. Varekana o Roma pal o gava pen pro jevend ksitinenas. Sar avlas o jesos phirenas pal o kašta andro veš u rakinenas len kijo khera. O kašta učharenas, kaj te na cindon. Jevende hin šil u del the baro jiv. Adadžives o Roma našti phiren pro kašta andro veš. Kampel lenge o kašta te cinel. No but Roma pen mukhen pro jevend bijo kašta, bo nane len love u avka jevende faďinen. Nekbuter cerpinen o cikne čhavore, ...

Krátko porozprávať o význame ochrany prírody a životného prostredia.

Ezera the ezera motora sako d'ives džan pro droma u mukhen avri andro luftos o plini (o oksidi siratar the dusikostar) save mosaren o luftos – keren smokos, savo o manuša dichinen u savoro lenge ačhel pro buke. Oda, so šaj domarel tele le nipos hin ozonoskere cheva. Ozonos amen arakhel angle nalače khameskere thavune. O chemikaliji, so len vičinas freona, keren andro ozonos cheva u pa'is pre phuv pen dochuden ultrafijalova thavune, save nasva'aren le manušen. Hin lendar džungale nasva'ipena, mek the rakovina.

E phuv hin arakhađi atmosferaha, joj ľikerel pre phuv ta'ipen. Kada procesis pes vičinel sklenikovo efektos u hino ačharutno. But džanle manuša phenen, hoj e phuv pes igen tařarel oleha, kaj furt buter plini pen dochuden andro luftos. Mařkar ala plini peren o oksidi freoni the metan. U jon řegitinen la atmosferake zoraleder te ľikerel o ta'ipen. No te o ta'ipen pre phuv džala upre, ta visarena pen o klimaticka kondiciji, o ľegos pes rozmukhela, učeder avela o moros u řaj užaras o bare paňa, ...

Krátko porozprávať o vymoženostiach vedy a techniky v každodennom živote.

Le manuřengero dživipen federisa'ila le džanibnaskere arakľipnenca. Talam savore manuřen hin khere televiza, pračka, ľadnička, visavačis. The le terne romane čhaven hin mobilos. But Romen hin the kompjuteris, avka řaj vakeren pro skajpos the pro fejbukos le famiľijenca andro aver thema, ...

Porozprávať o svojich záľubách a voľno časových aktivitách.

Te man hin voľno vacht/čiro, kerav mire kamadune buřa. Rado dikhav o filmi, řnav moderna giľa, but čiro beřav pař o kompjuteris, ...

Porozprávať o športových disciplínach a o význame športu pre zdravie.

Pre Slovačiko hin kamaduno o fotbalis the o hokejis. O romane čhave nekbuter bavinen fotbalis. Varesave řportoskere disciplini keren andre řkola. Buter keren řilajutno řportos. Rado landon, phiren pre bicigľa. Miro kamaduno řportos hin o plviřagos the o tenis. Varesave manuřa keren o řportos aktivnones the profesijalnones. O Roma nekbuter keren o boksos the e kulturistika. Čačipen hin, hoj oda manuř savo řportinel, hino sasteder, feder pes řnel, ...

Vybrané odporúčané komunikačné kompetencie – **dialóg**

Vyjadriť sa a reagovať na pocity, akými sú prekvapenie, šťastie, smútok, záujem a nezáujem.

Čáčeste, ada keďa? Me na džanľom, hoj ada joj phend'a. Me som lošalo, hoj chudľal buťi. Man hin pharipen, ...
Vaker, man ada igen interesinel. Ma ruš, ada man na interesinel, ...

Zdvorilo vyjadriť presvedčenie, názor, súhlas a nesúhlas.

He, the me ada phenav. Som vaš tiro čačipen. Kaleha tuha na džav. Priačhav pre ada.
Pal miro ...,
Me gondol'nav, hoj ...

Požiadať niekoho, aby vysvetlil alebo spresnil, čo práve povedal.

Jertisaren, šaj mange phenen, pal soste vakerenas? Na achaľiľom, phenena mange, so vakerenas mek jekhvar? Mangav tumen, phenena mange pal soste vakerenas? ...

Zrozumiteľne vyjadriť svoje názory a reakcie, čo sa týka riešenia problémov alebo praktických otázok o tom, kam ísť, čo robiť, ako zorganizovať nejakú udalosť.

Sar oda kerďan? Soske na phučľan, sar kempel te kerel? Kaj šaj džas? So kamel te kerel, kaj ...,
Pal miro, našti oda avka vakeres. Pheneha mange, sar ...

Pýtať sa a odpovedať na otázky o širokej škále známych tém (rodina, domov, aktivity rodičov, záujmy, atď.).

Sar dživen o Roma andre tumari komunita?
Soske o terne manuša na keren buťi?
So kerel tiro dad? So kerel tiri daj?
Sar bajinen o romane daja pal o čhave. So hin lačho u so nalačho andre tumari komunita? ...

Pýtať sa a odpovedať na otázky, ktoré sa týkajú širokej škály známych tém súvisiacich s domovom a činnosťami v rodine diskutovať o stravovaní, jedlách v jeho/jej rodine. Diskutovať o správnej životospráve a výžive.

So kerel khere e daj? So kerel khere o dad?
Save kherutne buťa keren o čhave?
Save chabena tavel e daj? So rado chas? So narado chas? Soske kempel te chal but želeňina the ovoca?
Savi ovoca rado chas? Rado chas paradiči? ...

Pýtať sa a odpovedať na otázky, ktoré sa týkajú nakupovania a služieb.

Kaj phiren te cinkernel? Kaj chudel o dad o poťiňiben? Hin le dades phundrado učtos andro bankos? Poťinel e daj andre sklepa the la poťibnaskera kartaha?
Kaj pes del te cinel savoro, so amenge kempel tel jekh dachos? ...

Diskutovať o tom, ako sa liečili Rómovia v minulosti, súčasných chorobách a prevencii.

Phirenas varekana o Roma ko doktoris?
Sar pen sasťarenas? Phiren akana o Roma ko doktoris? Soske mek the adad'ives hin andro romane osadi šargo nasvaľipen? So kempel te kerel, kaj te na chudas infekčno nasvaľipen? Save civilizačna nasvaľipena hin akana? So kempel te kerel, kaj te avas saste? ...

Pýtať sa a odpovedať na zložitejšie otázky o významných historických aspektoch rôznych rómskych remesiel a povolání.

Save čirlatune buťa kerenas o Roma? Kaj sikhľile te kerel e charťiko buťi? Save aver buťa kerenas? Prindžares varesave Romen, so mek kerel čirlatuňi romaňi buťi? Save buťa kerel o Roma adadives? Save bare romane manušen prindžares? Dživel andre tumari komunita ajsu manuš? ...

Pýtať sa a odpovedať na zložitejšie otázky o aktivitách Rómov v súčasnosti.

Save buťa kerel o Roma adadives? Soske buter Romen nane buťi? Kaj dromaren o Roma te rodel buťi the feder dživipen? Phen pal tiro, soske o Roma pro Slovačiko phares dochuden buťi? Hin oda vašoda, hoj hine Roma? ...

Diskutovať o tradičných a moderných spôsoboch cestovania Rómov.

Sar varekana dromarenas o Roma? Soske phirenas nekbuter pro pindre? Sar dromaren o Roma adadives? Kaj dromaren o Roma akana u soske? Džanes tut te bicigľinel? Sar dromares andre škola/sikhaďi? Hin tumen motoris? Dromarehas varekana eroplanoha? ...

Diskutovať o tradičnom a súčasnom odievaní Rómov.

Sar pen varekana uravenas o romane džuvľa the o romane murša? Kaj šaj dikhas mek ajsu uraviben? Sar pen uraven o Roma akana? Sar pen uraven o terne Roma? ...

Pýtať sa a odpovedať na zložitejšie otázky o významných ľuďoch rómskej národnosti.

Prindžares varesave bare romane manušen? So jon kerel/kerde? Save romane lavutaren prindžares? ...

Odpovedať na otázky o tom, čo sa deje počas sviatku alebo oslavy v jeho/jej rodine/spoločenstve.

Sar andre tumari familija ľikeren e Karačoňa, e Patraďi? Save romane sikhľipena ľikeren pro inepi, pro bijav, pro bolipen? Salas varekana pro romano bijav? Ko bašavelas pro bijav? Sar odoj sas? Kana tuke o ulipnaskero d'ives? Vaker, so akor keres? ...

Pýtať sa a odpovedať na podrobné otázky o živote v škole a o zážitkoch a skúsenostiach zo školy.

Soske kampil le romane čhavenge te sikhľol? Rado phires andre škola/sikhaďi? So tut andre škola/sikhaďi interesinel? Soske but romane čhave na phiren andre škola? Sikhľon the e romaňi čhib? ...

Diskutovať a odpovedať na otázky o aktivitách vo voľnom čase.

So rado keres andro voľno vacht/čiro? Kana tut hin voľno vacht/čiro? Rado genes? Save hine tire kamadune buťa? So rado kerel tiro dad? So rado kerel tiri daj? So rado kerel tire phrala-pheňa?...

Diskutovať o vymoženostiach vedy a techniky v každodennom živote.

Sar federisalila le Romengero dživipen le džanibnaskere arakhľipnenca? Save džanibnaskere arakhľipena hin tumen khere? Hin tut khere kompjutes? Hin tut mobilos? Savi televiza tumen hin? ...

Diskutovať o športových disciplínach, obľúbenom športe, športovcoch a o význame športu pre zdravie.

Savo športos rado keres?
Džanes pes te ližinel?
Hin tut varesavo kamaduno športos?
Vaker pal tiro, sar dikhen o Roma o športos?
Soske pes phenel, hoj o športos hin lačo perdal manuškero sasťipen?...

Diskutovať o význame ochrany prírody a životného prostredia.

Vaker pal tiro, savo cirdľipen hin le Romen kijo paňa-veša? Soske kampil te arakhel o paňa-veša the o dživipnaskero pašalipen? Sar tu arakhes o paňa-veša the o dživipnaskero pašalipen? ...

2 Gramatika a slovné druhy

Žiak na jazykovej úrovni B1 má osvojené poznatky z gramatiky a slovných druhov na úrovni A2 a ďalej si ich zdokonaľuje a upevňuje.

Podstatné mená

Šerutne/Bare nava

Žiak vie skloňovať a v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- životné a neživotné oikoklitické podstatné mená mužského a ženského rodu bez koncovky v jednotnom a množnom čísle, napríklad *o dad, o kher, e phen, e suv*;
- životné a neživotné oikoklitické podstatné mená mužského s koncovkou **-o**, napríklad *o raklo, o khusno*;
- životné xenoklitické podstatné mená mužského rodu s koncovkami **-is, -os, -us, -as** v jednotnom a množnom čísle, napríklad *o lavutaris, o grofos, o papus, o charťas*;
- životné a neživotné oikoklitické podstatné mená ženského rodu zakončené na koncovku **-i** v jednotnom a množnom čísle, napríklad *e džuvľi, e piri*;
- životné a neživotné xenoklitické podstatné mená ženského rodu s koncovkou **-a** v jednotnom a množnom čísle, napríklad *e doktorka, e roklã*.

Prídavné mená

Kijathode nava

Žiak vie skloňovať a v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- oikoklitické prídavné mená, ktorých nominatív je bez koncovky – *šukar*;
- oikoklitické prídavné mená, ktorých nominatív jednotného čísla má koncovku: v mužskom rode **-o**, v ženskom rode **-i**, napríklad *baro/bari, cikno/cikni, london/lond'i, tato/taťi* (v ženskom rode dochádza k mäkkčeniu spoluhlások, a to **d** na **ď**, **l** na **ľ**, **n** na **ň**, **t** na **ť**);
- xenoklitické prídavné mená, ktorých nominatív je v oboch rodoch **-o**, napríklad *inteligentno*.

Žiak vie tvoriť a v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- komparatív, ktorý sa tvorí príponou **-eder**, napríklad *šukareder, bareder, cikneder*;

- superlatív, ktorý sa tvorí variantne predponami **jekh-, nek-, lek-, mek-**, ktoré sa pripájajú ku komparatívu, napríklad *jekhšukareder/nekšukareder/lekšukareder/mekšukareder*;
- zdobňovanie oikoklitických a xenoklitických prídavných mien príponou **-or, (oro/ori)**, napríklad *šukar – šukaroro/šukarori, šuko – šukoro, kedvešno – kedvešnoro*.

Slovesá

Kerutne

Žiak vie rozlišovať:

- slovesá I. triedy, napríklad *te kerel, te khelel, te rovel*;
- slovesá II. triedy, napríklad *te asal, te chal, te prastal*;
- slovesá III. triedy, napríklad *te sikhľol, te pašľol, te bokhalol*.

Žiak vie časovať vo všetkých osobách jednotného a možného čísla a v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- slovesá I. triedy v prítomnom čase, v minulom čase – imperfekte a perfekte a v budúcom čase, napríklad *me kerav, me keravas, me kerďom, me kerava*;
- slovesá II. triedy v prítomnom čase, v minulom čase – imperfekte a perfekte a v budúcom čase, napríklad *me chav, me chavas, me chalom, me chava*;
- slovesá III. triedy v prítomnom čase, v minulom čase – imperfekte a perfekte a v budúcom čase, napríklad *me sikhľuvav, me sikhľuvavas, me sikhľilom, me sikhľuvava*.

Žiak dokáže časovať vo všetkých osobách jednotného a možného čísla a v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- imperatív, napríklad *ma ker, ma ladžas (amen), ma sikhľon*;
- kondicionál realis i irealis, napríklad *keravas (bi), sikhľohas (bi), prastalas (bi), kerďamas, ladžand'ílanas, sikhľilehas*.

Žiak vie odvodzovať slovesá:

- násobné slovesá od sloviess I. triedy, napríklad *denaškerel, dikhelkerel/dikherkerel/dikhkerel*;
- násobné slovesá od sloviess II. triedy, napríklad *prastavkerel/prastalkerel/prastarkerel*;

- slovesá III. triedy:
 - a) od prídavných mien, napríklad *nasvaľol, barol, cikňol*;
 - b) od prídavných mien I. triedy, napríklad *šundo – šundol, mardo – te mardol*;
 - c) od kmeňa sloves II. triedy morférou **-nd'**, napríklad *dara-nd'-ol, asa-nd'-ol*;
 - d) od podstatných mien, napríklad *e rat – te raťol, o murš – te muršol*;
 - e) od prevzatého slovného základu morférou **-isal-**, pred ktorou sa mäkčia spoluhlásky d, t, n, l, napríklad: *chasň-isal'-ol*.

Žiak vie tvoriť a správne používať:

- prítomný podmieňovací spôsob (kondicionál prítomný) slovesa „te jel“, napríklad *me avavas (avás), tu avehas, amen avahas (avás)*;
- minulý podmieňovací spôsob (kondicionál minulý) slovesa „te jel“, napríklad *me ulomas, tu ulahas, amen ulamas*;
- prítomný podmieňovací spôsob (kondicionál prítomný) sloves I., II., III. triedy, napríklad *phenavas bi, asavas bi, sikhľohas bi*;
- podmieňovací spôsob minulý (kondicionál minulý) sloves I., II., III. triedy, napríklad *me kerďomas, me chalomas, me pašlilomas*.

Žiak vie tvoriť a správne používať:

- rozkazovací spôsob (imperatív) sloves I., II., III. triedy, napríklad *ker!, keren! (ma ker!, ma keren!), asa!, asan! (ma asa!, ma asan!), sikhľuv!, sikhľon! (ma sikhľuv!, ma sikhľon!)*.

Zámená

Vašonava

Žiak dokáže v ústnom a písomnom prejave správne používať a skloňovať:

- osobné zámená – *me, tu, jov, joj, amen, tumen, jon*;
- prívlastňovacie – prívlastkové zámená – *miro/i/e, tiro/i/e, leskro/i/e, amaro/i/e, tumaro/i/e, lengro/i/e*;
- zámená zvrätne – *pes, peskero/i/e, pen, pengero/i/e*;
- neutrálne ukazovacie zámená a ich najčastejšie spojenia – *(k)oda – (k)odi – (k)oja*;
- ukazovacie zámená s príznakom vzdialenosti – *(k)ada, (k)oda, oka, oka d'ives, oka kurko, oka berš*;
- opytovacie zámená – *ko, so, savo, kaj*;

- neurčité zámená – *vareko, vareso, varekana, vare(k)haj, kokamel, sokamel, kanakamel, kajkamel*;
- záporné zámená – *ňiko, ňi(k)haj, ňisar, ňisavo*;
- vzťažné zámená – *so, savo*, vyjadrenie vzťažnosti zámennou príslovkou *kaj*.

Číslovky

Ginutne

Žiak vie v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- základné číslovky do 1 000 000, napríklad *trandathepandž, eňavardeš, duj ezera pandžšelthešov*;
- radové číslovky, napríklad *jekhto/peršo/elšino, trito, sarandatheochtoto, dujto/aver*;
- neurčité číslovky, napríklad *but, ajci, keci, pherdo, frima/čino/čulo/čuno/čepo/salig/sikra/biľa/jekhnaj*;
- násobné číslovky, napríklad *dešvar, trival, buterval*.

Príslovky

Paškerutne

Žiak dokáže tvoriť a v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- príslovky času a častosti deja, napríklad *adaďives, raťi, idž, tajsa, imar, akana, palšis*;
- príslovky miesta, napríklad *adaj, odoj, avri, andre, khere*;
- príslovky spôsobu a miery, napríklad *lačhes, šukares, lokes*;
- príslovky neodvodené, napríklad *čirla, sig, dur, avri, but*;
- príslovky odvodené od predložiek a podstatných mien príponou **-e** (odpovedajúce na otázky *kaj? – kde?/kam?, kana? – kedy?*), napríklad *tele, vaše, paše, jevende, khere*;
- príslovky odvodené odpovedajúce na otázku *khatar?* s príponou **-al**, napríklad *telal, pindral, šeral, opral*;
- príslovky odvodené od pôvodných prídavných mien príponou **-es**, napríklad *phares, čores*;
- príslovky odvodené od prevzatých prídavných mien príponou **-ones**, napríklad *modernones, rendešnones*;
- príslovky odvodené od prevzatých prídavných mien označujúcich národnosť príponou **-a**, napríklad *servika, čečika, ungrika*.
- príslovky odvodené od podstatných a prídavných mien predpony **bi-**, **na-**, napríklad *bibachtales, bižužes, nalačhes, namištes*.

Predložky

Anglonava

Žiak dokáže v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- predložky zakončené na **-e** – **andre, angle, ke, bije, pre, preke**, ak po nich nasleduje podstatné meno určené členom, napríklad *andro kher* (*andre o kher*), *andre bar* (*andre e bar*), *ko phrala* (*ke o phrala*);
- predložky zakončené na iné samohlásky: **kija, bi aj** v spojení s členom (*kijo/kije, bi o, bi e*);
- predložky zakončené na spoluhlásky: **tel, paš, vaš, ...**;
- datívnu väzbu predložky **važ** s nedeterminovaným slovom, napríklad *važ tuke, vaš leske, vaš soske*;
- genitívnu väzbu predložky **bi** s nedeterminovaným slovom, napríklad *bi miro*, (*ma dža odoj bi miro*), *bi tiro* (*bi tiro na kerav*);
- lokatívnu väzbu ostatných predložiek s nedeterminovaným slovom, napríklad *ke mande, pal late*;
- nominatívnu väzbu všetkých predložiek s determinovaným slovom, napríklad *andre sikhad'i, kij`odi sikhad'i, paš amari sikhad'i, bi e sikhad'i*.

Spojky

Phandune

Žiak dokáže v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- zlučovaciu spojku **u**, napríklad *del brišind u pašoda pekel o kham*;
- zlučovaciu spojku **the/t(h)aj**, napríklad *phrala the o pheña*;
- podradovaciu spojku **kaj**, napríklad *joj sas ajsi šukar, kaj šukaredera mek pro svetos na dikhlom*.

Častice

Lavora

Žiak vie v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- zápornú časticu **na** v spojení so slovesom, napríklad *na džav, na šundom*;
- zápornú časticu **na** v spojení s menným tvarom, napríklad *našundo, naachal'ipen*;
- zápornú časticu **ma** v rozkazovacom spôsobe, napríklad *ma ker!*, *ma keren!*;
- častice **te, mi**, napríklad *ča mi avel, mi tut avel bacht!*;

- časticu **šaj**, vyjadrujúcu pojem možností, napríklad *so šaj kerav?*, *šaj aves ajsa lačo?*;
- časticu **našti**, vyjadrujúcu pojem nemožností, napríklad *me vaš oda našti, oda našti jell!*;
- časticu **mus(aj)**, vyjadrujúcu pojem nutnosti, napríklad *musaj te kerav*.

3 Syntax

Žiak vie v ústnom a písomnom prejave správne používať:

- postavenie príslovkového určenia vo vete – spôsobu, miesta a času;
- vetné konštrukcie na vyjadrenie rozkazu, zákazu, výzvy a želania;
- vetné konštrukcie na vyjadrenie prosby a zdôrazňovanie príkazu – *Av ča arde!*
- pravidlá tvorenia otázok z hľadiska intonácie;
- pravidlá tvorenia otázok na podmet a ostatné vetné členy;
- pravidlá tvorenia krátkych prídavných otázok – napríklad *Jov nasvalo, na?*;
- pravidlá vyjadrenie záporu – zápor pri plnovýznamových slovesách a zápor pomocou menných a príslovkových výrazov: *na, ňiko, ňikana/šoha a pod.*;
- pravidlá tvorby súvetí: vzťažných, časových, účelových, prípustkových; podmienkové vety;
- pravidlá používania priamej a nepriamej reči.

4 Výslovnosť (Ortoepia)

Prízvuk v rómčine nerozlišuje význam slov.

Žiak dokáže v ústnom prejave správne vyslovovať:

- skrátené tvary 1. osoby jednotného čísla budúceho a minulého nedokonavého času, kde sa prízvuk a dĺžka označuje čiarkou, napríklad *me džá, me kerás*;
- slová, pri ktorých dochádza k odsúvaniu koncovkovej samohlásky (ak vedľa seba sú dve slová, z ktorých sa prvé slovo končí na samohlásku a druhé slovo samohláskou začína, koncovková samohlásky v prvom slove sa odsúva, väčšinou sa nahrádza apostrofom a obe slová sa vyslovujú ako jeden celok), napríklad *so oda hin – s`oda hin, ke amende – k`amende*;
- neznelé aspiranty: čh, kh, ph, th (vyslovujú sa s ľahkým prídychom, prídych rozlišuje význam slov, napríklad *khoro – koro, čhorel – čorel, pherel – perel*).

Žiaci poznajú:

- a) rozdiely vo výslovnosti jednotlivých variet, rozdielna výslovnosť koncovej hlásky **v**: gav/f/u;
- b) správnu výslovnosť znelych a aspirovaných hlások na konci slov: napr. výslovnosť g – k, d – t, kh – k a pod.
- c) správnu intonáciu v rôznych opytovacích vetách (zistovacie, opytovacie, vylučovacie);
- d) odlišnosti intonácie v krátkych otázkach.

5 Pravopis (Ortografia)

Žiak vie v písomnom prejave správne používať:

- a) pri písaní medzinárodných slov (výrazov) ženského rodu, ktoré sa v slovenčine končia na dvojhlásky **-ia, -ie, -iu**, napríklad *populacija, tendencija, higijena, gimnazijum*;
- b) pri písaní slov gréckeho a latinského pôvodu a slov s predponou **ex-**, napríklad *o keksos, o indeksos, o ekzekutoris*;
- c) zásady pri písaní spoluhlások **ď, ľ, ň, ť**:
 1. pred samohláskami **e, i**, napríklad: *legos, ďives, buťi, ňilaj, braďenca, chuťel, ňerno*;
 2. pred koncovkami ženského rodu, napríklad *bozula, braďi, buťi, gil'i, džuvľi*;
 3. v pluráli pôvodných ženských bezkoncovkových podstatných mien, napríklad *pheňa, meňa*;
 4. pred koncovkami prídavných mien ženského rodu, napríklad *kerado – keradi, tato – taťi, cikno – cikňi, gulo – gul'i*;
 5. pred príponami **-ipen/iben, -pen/ben** pri odvodených podstatných menách, napríklad *barval'ipen, nasval'ipen, koral'ipen, bikeňiben*;
 6. v minulom čase (perfektum), napríklad *kerďom, kerďal, kerďa, kerďam, kerďan, suťom, muľas, chudňom*;
 7. pred sufixom **-ar** pri odvodzovaní faktitívnych sloviess, typu: *pherdarel, churdarel, tatařel*;
- d) zásady pravopisu tvrdých spoluhlások **d, l, n, t**, napríklad *dilos, dilino, dikhel, nipos, tiro*;
- e) zásady morfológického pravopisu, napríklad *gad, jakh, drab, ladž, dikh*;
- f) zásady etymológického princípu pri písaní slov cudzieho pôvodu, napríklad *Johann Wolfgang Goethe, Hviezdoslav, Mária, Xénia*;

- g) zásady interdialektného princípu pravopisu v subdialektoch, kde splyvajú pôvodné fonémy **ď+ďž a ť+č** napríklad *kerďa* (pre výslovnostné varianty *kerďa/kerďža*), *phend'a* (pre výslovnostné varianty *phend'a/phendža*), *raťi* (pre výslovnostné varianty *raťi/rači*), *buťi* (pre výslovnostné varianty *buťi/buči*);
- h) zásady písania veľkých písmen, napríklad *e Kaša, o Maškarphuvakero darjav/moros, e Karačoňa, o Slovačiko upreušťiben, o Jupiter, o Nevo bers*;
- i) zásady alternatívneho zápisu so slovenskou verzou, napríklad *Berlinos/Berlín, Pešta/Budapešť, Bartva/Bardejov, Šukar ulica/drom/Pekná ulica, Slovačiko džaňbnaskeri akademija/Slovenská akadémia vied*;
- j) zásady písania slov osobitne a dovedna, napríklad *trandathejekh, dešudujto, trinesobengero, paltajsaste, kijatosara, andrephandlo, avridikhlo, namištes, bibachtalo, na kerav, na phirena*;
- k) zásady písania interpunkčných znakov.

VIII Učebné zdroje

- Šebková, Hana - Žlnayová, Edita: Romaňi čhib, Fortuna, 2001
- Gašparová, Eva - Koptová, Anna - Lukáčová, Ingrid: Romaňi čhib, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2007
- Gašparová, Eva - Lukáčová, Ingrid: Amari romaňi čhib, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2016
- Gašparová, Eva: Amari romaňi čhib – pracovný zošit, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2016
- Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žigová, Anna: Romsko-český a česko-romský kapesní slovník, Fortuna, 2001
- Kolektív autorov: Pravidlá rómskeho pravopisu, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2006
- Adamová, Irena: Antológia rómskych remesiel, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2007
- Lukáčová, Ingrid: Doplnkové učebné texty k predmetu rómsky jazyk, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2007
- Zeman, Viliam: Antológia rómskych spisovateľov, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2007
- Ďalšie médiá: časopis, internet, slovníky, atlasy rómskeho jazyka.

Odporúčané literárne texty na rozvoj čitateľských a interpretačných zručností žiakov:

- Lacková, Elena: Rómske rozprávky (Romane paramisa), Východoslovenské vydavateľstvo pre Kultúrny zväz občanov rómskej národnosti na Slovensku, 1992
- Fabiánová, Tera 1992. Sar me phiravas andre škola/ Jak jsem chodila do školy. České Budějovice/Brno: ÚDO a Společenství Romů na Moravě
- Fabiánová, Tera - Hübschmannová, Milena: Čavargoš, Praha: Aperion, 1991
- Fabiánová, Tera: Romano džaniben 1-2, 3/2000.
- Ferková, Ilona: Mosardá peske o dživipen, Romaňi čhib, Praha 1992
- Reiznerová, Margita: Kalí (romaňi paramisi) 1. rozšířené vydání Praha: Romaňi čhib, 1992
- Reiznerová, Margita: Kalí (paramisa /pohádky) 2. rozšířené vydání Praha: Romaňi čhib, 1994
- Rusenko, Arnošt: Trin pheňa, Praha: Romaňi čhib, 1992
- Ravasz, József: Jileskero kheroro, Bratislava: Romani kultúra a Mikromex – konzorcium, 1992
- Horváthová, Agnesa: Pal e bari Rama the aver paramisa, Praha: Signeta, 2003
- Haluška, Vladislav: Pal le Devleskero Sidorkus /O božím Sidorkovi. Praha: Signeta, 2003
- Banga, Dezider: Maľovaná rómčina a čítanka, Bratislava: Ľuľuďi, 2004
- Banga, Dezider: Le Khamoreskere čhavora / slniečkove deti Bratislava: Ľuľuďi, 2012
- Cina, Emil: O školara /Školáci. Ústí nad Labem /Praha?: Společnost Horymíra Zelenky a Ibra Ibrahimovič: 2005 + jednotlivé básne pre deti z pozostalosti
- Giňa, Andrej: Bijav - Svatba. Praha: Apeiron, 1991
- Haluška, Vladislav: Pal le Devleskero Sidorkus /O božím Sidorkovi. Praha: Signeta, 2003
- Oláh, Vlado: Khamori luluďi /Slunečnice. Praha: MMM (2. vydanie)
- Oláh, Vlado: Le khameskere čhave / Děti slunce. Praha: Matice romská, 2003.
- Horváth, Jan: Tumenge. Brno: Petrov, 1999
- Horváth, Jan: O verdan le grajenca džal/Vůz tažený koňmi jede dál. Praha: Daj romaňi (Matice romská), 2007
- Rusenko, Arnošt: Trin pheňa. Praha: Romaňi čhib, 1992.
- Demeter, Gejza 1992: O mule maškar amende. Praha: Romani čhib

ZÁVER

Kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu ovplyvňuje predovšetkým učiteľ, ktorý riadi vyučovanie na základe tvorivej práce s obsahovým a výkonovým štandardom rómskeho jazyka pre vyššie stredné vzdelávanie a so zvolenými učebnými materiálmi.

Osvojenie si kompetencií v oblasti rómskeho jazyka je náročný proces, v ktorom veľmi záleží na motivácii, pevnej vôli a húževnatosti žiakov. Je potrebné, aby učiteľ rómskeho jazyka pristupoval k žiakom s pochopením a taktom, bol dôsledný a usmerňoval svoju činnosť tak, aby každý žiak pociťoval úspech a vnútorné uspokojenie z pokroku, ktorý v učení dosahuje.

Učiteľ rómskeho jazyka by mal na úvodných hodinách zistiť, aká úroveň osvojenia daného jazyka v triede prevláda. V súlade s možnosťami školy a platnými predpismi o delení tried možno z týchto žiakov vytvárať osobitné skupiny, pre ktoré by sa výber učiva a požiadavky na úroveň rečových zručností upravili tak, aby sa zabezpečilo plynulé zvyšovanie ich komunikatívnej kompetencie v príslušnom jazyku. Môže ísť o úpravy v tematickom zameraní rozvoja rečových zručností (zaradenie nových tém a podtém vrátane profesijne orientovaných, prehĺbenie pôvodných tematických okruhov), o zaradenie nových náročnejších čiastkových rečových zručností, napr. v oblasti ústneho a písomného prejavu i o rozšírenie škály používaných jazykových prostriedkov a ich aktívne osvojenie na vysokej úrovni. Tomu vyučujúci prispôsobuje rozloženie učebných komplexov, podľa ktorých bude vyučovanie viesť, prípadne vyberie rozširujúce učebné materiály. Po celý čas premyslene stupňuje nároky na žiakov v jednotlivých rečových zručnostiach.

Pri nácviku počúvania s porozumením využíva vhodné nahrávky kultivovane nahovorené nositeľmi daného jazyka, ktoré zo začiatku obsahujú známy jazykový materiál. Postupne zväčšuje dĺžku súvislých počúvaných prejavov vrátane vlastného, uvážlivo v nich zvyšuje počet neznámych výrazov, čím u žiakov rozvíja schopnosť odhadu a sústavne sa rôznymi formami presvedča, či žiaci vypočuté texty pochopili.

Nácvik čítania s porozumením vychádza z hlasného čítania ústne prebraných textov so známym jazykovým materiálom. Postupne sa upúšťa od princípu orálnej anticipácie, v textoch sa objavujú neznáme výrazy, čítanie nahlas sa strieda s tichým čítaním, ktoré neskôr prevláda. U žiakov systematicky rozvíjame zručnosť orientačného, informatívneho a študijného čítania primeraných rómskych textov, ale aj jednoduchých odborných textov zameraných na problematiku Rómov a študovaného odboru. Žiakov učíme pracovať s rôznymi typmi slovníkov a inými informačnými prameňmi. Pri kontrole porozumenia prečítaného textu by nemal prevládať preklad do slovenského jazyka.

Pri nácviku ústneho prejavu vyučujúci dbá na presnosť vyjadrovania a pohotovosť žiakov, sústavne rozvíja schopnosť žiakov klásť otázky, viesť dialóg, vyžiadať si spresňujúce informácie a podobne. Riadený prejav vhodne kombinuje s voľným ústnym prejavom žiakov, ktorého rozsah sa stupňuje v zhode s požiadavkami obsahového a výkonového štandardu rómskeho jazyka pre vyššie stredné vzdelávanie. Sústavne využíva aktivizujúce formy práce, reč žiakov stimuluje vizuálnymi, audiovizuálnymi i auditívnymi pomôckami a vytváraním prirodzených rečových situácií.

Nácvik písomného prejavu, ktorý je časovo náročný, tvorí predovšetkým súčasť domácej prípravy žiakov. Nemal by však chýbať ani na každej vyučovacej hodine, aby sa na osvojovaní rómskeho jazyka podieľal aj zrakový a grafomotorický receptor. Pri rozvoji písomného prejavu má vyučujúci na zreteli predovšetkým jeho funkčné zameranie. Preto sa nacvičujú útvary frekventované v bežnom živote, napr. písanie pozdravov, blahoželaní, najrôznejších oznámení a písomných odkazov, telegramov, pozvánok, listov, jednoduchý opis, rozprávanie, záznam informácií z vypočutého prejavu atď. Nevyhnutným predpokladom úspechu pri rozvoji písomného prejavu žiakov je vysoká frekvencia domácich písomných úloh a ich rýchla a starostlivá oprava.

Jazykové prostriedky nechápeme ako cieľ výučby. Treba neustále upevňovať návyky správnej výslovnosti najmä: čh, kh, th, ph, resp. v tvaroch odlišných v porovnaní so slovenským jazykom pri písaní mäkčeňa v skupinách d'i, t'i, n'i, l'i a ihneď korigovať nepresnosti. Postup pri uvádzaní gramatických javov je nevyhnutné prispôbiť štruktúre používanej učebnice, alebo súboru učebných pomôcok a stupňu pokročilosti žiakov. Ich rozloženie do jednotlivých ročníkov preto nemožno uviesť, je možné sa len obmedziť na vymedzenie cieľových požiadaviek. Výber slovnej zásoby sa postupne prispôbuje študijnému odboru žiakov. Pri výbere vychádzame z potenciálnych situácií, v ktorých budú žiaci pravdepodobne rómsky jazyk používať, ako aj z obsahu odborných textov.

Diagnostické metódy a hodnotenie výsledkov vzdelávacieho procesu musia byť v súlade s didaktickými postupmi. Vyučujúci sleduje predovšetkým pokrok v zručnostiach a to najmä v ústnej komunikácii. Písomným kontrolným prácam, ktoré zaraďuje, napr. dvakrát ročne, vymedzí pri celkovom hodnotení menej významnú úlohu. Pri zostavovaní tém a slohových útvarov týchto prác dbá na to, aby boli pestré a korešpondovali s prebraným učivom.

ISBN 978 - 80 - 8118 - 222 - 8
EAN 9788081182228